

КУЛТУРНО ИСТОРИСКИ СПОМЕНИЦИ ВО ТЕТОВО И ТЕТОВСКО

ОБЈЕКТИТ КУЛТУРО-HISTORIKE NE TETOVË

**CULTURAL AND HISTORICAL MONUMENTS OF TETOVO AND
SURROUNDING REGION**

**КУЛТУРНО ИСТОРИСКИ СПОМЕНИЦИ
ВО ТЕТОВО И ТЕТОВСКО**

**OBJEKTIT KULTURO-HISTORIKE
NE TETOVĚ**

**CULTURAL AND HISTORICAL MONUMENTS
OF TETOVO AND SURROUNDING REGION**

TETOVO
2004

Овој проект е поддржан со финансиски средства од “Фондација Институт Отворено Општество Македонија”

Ky project është i financuar nga “Fondacioni I Shopërisë së Hapur në Maqedoni”

This project is support with financial resources from “Foundation Open Society Institute Macedonia”

Национална установа
Музеј на тетовски крај - Тетово
Ул. “Радован Цоник” бр.92
Тел-факс: ++ 389 44 338 902
e-mail: tetovo_muzej@yahoo.com

FOUNDATION ФОНДАЦИЈА
OPEN SOCIETY OTVORENO
INSTITUTE OPSTESTVO
MACEDONIA МАКЕДОНИЈА

“Фондација Институт Отворено Општество
Македонија”
Бул: “Јане Сандански” 111/п.о.б. 378 - 1000 Скопје
тел: ++ 389 2 44 44 88
факс: ++ 389 2 44 44 99
e-mail: osi@soros.org.mk

Министерство за Култура на
Република Македонија
Бул: Илинден ББ. 1000 Скопје
тел: ++ 389 2 3118 022
факс: ++ 389 2 3127 112

ГРАДОТ ТЕТОВО

На 50 км. западно од Скопје, во подножјето на Шар Планина се наоѓа градот Тетово. Според легендата името Тетово доаѓа од зборот “Хтето”, по името на некој јунак што ја убил ламјата која секоја година земала по една млада невеста. А според историските извори Тетово се споменува во 13 век во писмото на Охридскиот архиепископ Хоматијан. Од 15 век до Балканските војни Тетово се споменува под името “Калканделен” (божји штит). Тетово се до 14 век бил селска населба, во кој се одржувал панаѓур, имало пазар, големи црковни имоти кои условиле тој да се развие како значаен црковен центар.

Во 15 век Тетово веќе се споменува како град со повеќе дуќани и работилници и како резултат на тоа во него се населуваат луѓе од сите страни на Полог. За време на Австро-турската војна градот економски ослабнува се до 19 век кога бројно се зголемува неговото население.

Со појавата на новата народна просвета и книжевност во Македонија во првата половина на 19 век се забележува живнување на градскиот елемент и во Тетово. Во втората половина на 19 век градот бележи уште поголем подем, кога станува значаен трговски и занаетчиски центар.

Целосен просперитет Тетово бележи дури по Втората светска војна кога се создадоа услови идеалите на Илинден и на многу други востанија пред и по него да се претворат во дело.

Денес Тетово е модерна градска населба во која живее население од различни етнички групи со различни верски определби. Тетово и тетовско е поднебје што изобилува со големо културно богатство, кое создавано со векови во себе успеало да вклучи елементи од разни културни влијанија што се вкрстувале на овие простори во различни временски периоди.

Во Тетово опстојува Националната установа Музеј на тетовски крај, основан 1950 год. Во рамките на Музејот работат следните оддели:

- оддел за етнологија;
- оддел за археологија;
- оддел за историја на уметност;
- оддел за историја;

QYTETI I TETOVËS

Qyteti i Tetovës shtrihet rreth 50 km në perendim të Shkupit, rrëzë Malit Sharr. Sipas legjendës, emri Tetovë rrjedh nga fjala “Hteto”, që mendohet se është emri i një trimi, i cili e ka vrarë kuçedrën, e cila për çdo vit ka marrë nga një nuse të re. Sipas burimeve historike, Tetova përmendet në shekullin e XIII në letrën e kryepeshkopit të Ohrit, Homatijan. Duke filluar nga shekulli i XV dhe deri në luftat Ballkanike, Tetova përmendet me emrin “Kalkandelen” (mburoje e Zotit). Deri në shekullin XIV Tetova ka qenë venbanim fshatarë, në të cilin ka patur tregje, prona të mëdha kishtare dhe kjo ka qenë si parakusht për zhvillimin e këtij vendbanimi si qendër e rëndësishme kishtare.

Në shekullin e XV Tetova përmendet si qytet, i cila ka shumë shitore dhe punëtori artizanale dhe si pasojë në këtë qytet fillojnë të vendosen njerëz nga të gjitha anët e Pollogut. Gjatë kohës së luftës Austro-turke qyteti ekonomikisht dobësohet dhe kjo zgjat deri në shekullin e XIX, kur numerikisht fillon të rritet numri i banorëve.

Me paraqitjen e arsimit popullorë dhe letërsisë në Maqedoni në pjesën e parë të shekullit XIX vërehet rigjallërimi i elementit qytetarë edhe në Tetovë. Në gjysmën e dytë të shekullit XIX qyteti shënon përparim akoma më të madh, ku ai shndërrohet në qendër të rëndësishme tregtare dhe zejtare. Përparim të plotë Tetova shënon pas Luftës së Dytë Botërore, kur u krijuan kushte, që idealitetet e Ilindenit dhe shumë kryengritjeve të tjera të zabtohen në vepër.

Sot, Tetova është vendbanim modern qytetarë, në të cilin jetonë popullatë nga grupet e ndryshme etnike dhe me përcaktime të ndryshme fetare. Tetova dhe rrethina është rajonë që ka pasuri të mëdha kulturore dhe kjo kulturë e krijuar me shekuj në vetvete ka arritur të inkuadroj elemente nga ndikime të ndryshme kulturore, të cilët janë gërshtuar në këto hapësira në periudha të ndryshme kohore. Në Tetovë gjendet Instituti Kombëtarë Muzeu i Tetovës dhe rrethinës, i cili është themeluar në vitin 1950. Në kuadër të muzeut punojnë këto departamente:

- departamenti i etnologjisë;
- departamenti i arkologjisë;
- departamenti i historisë së artit;
- departamenti i historisë;

THE CITY OF TETOVO

Fifty kilometers from Skopje, at the foot of the mountain Sar Planina, lies the city of Tetovo. According to the legend the name of the city of Tetovo comes from the word “Hteto”, coming from the name of a hero that killed the dragon which took one young bride each year. According to the historical sources Tetovo is mentioned in the 13th century in the letter from the Ohrid's archbishop Homatijan. From the 15th century till the Balkan wars, Tetovo is mentioned under the name “Kalkandelen”(God's shield). Until the 14th century Tetovo was a village settlement, which had a fair a market, big church estates which caused the city to grow into a significant religious center.

In the 15th century, Tetovo is already mentioned as a city with many shops and workshops and as a result of that people started migrating into the city from all over Polog. During the Austrian-Turkish war, the city weakens economically until the 19th century when the population grows significantly.

With the appearance of the new people's education and literature in Macedonia in the first half of the 19th century, a positive movement upwards is noticeable in the city element in Tetovo. In the second half of the 19th century the city registers even bigger rise, when it turns into a significant trade and craftsmen center.

Tetovo registers a complete prosperity after the II World War when the conditions to accomplish the ideals from the Ilinden and other rebellions could be put in action.

Today Tetovo is a modern city in which people from all ethnical nationalities, and religions live. Tetovo and its surrounding is an area which has an abundance of huge cultural wealth, which created for centuries managed to include in itself, elements from different cultural influences which crossed on this area in different time periods.

The National Museum of the Tetovo's surrounding, founded in 1950, is still prevailing in Tetovo. The following departments are working in the Museum:

- the ethnology department
- the archeology department
- the history of arts department
- the history department.

ЦРКВИ И МАНАСТИРИ

Со обемните истражувања во последните децении во Полог и неговата околина се констатира дека, сепак овој регион има повеќе споменици од раната сакрална архитектура, кои не и беа познати на пошироката научна јавност.

За животот на црквата во најраните векови, зборуваат бројни остатоци од цркви, кои со своите димензии често пати ни кажуваат за еден организиран начин на исполнување на религијата на овие простори. Тука би ги споменале: црквата Св. Константин и Елена кај с. Вратница со димензии 18,20 x 4,20 со нартекс од 10 метри. Денес оваа црква е во урнатини. Потоа комплексот од 7 цркви во околината на Лешок во непосредна близина на Лешочкиот манастир. Ново откриена црква од 6 век во Туденце со димензии 14,50 x 8,20 м. Секако со својата големина и значење се издвојува базиликата во с. Стенче, која е датирана во петтиот век од нашата ера. Оваа црква е со крстилница која е во форма на крст. Постојат многу зачувани документи за градовите кои постоеле во овој регион, во кој секако имало и големи и богати храмови како во градовите: Полог”, Хтетово”, Градец”, Собри”, Лешок. Тука само ќе ги споменеме големите и прочуени манастири кои за жал денес не постојат. Тоа се: Модричкиот манастир, убициран помеѓу селата Пирок и Градец и многу споменуваниот во историските извори Богородица Хтетовска, што се наоѓал по течението на реката Пена во околината на Тетово. Овие манастири се изградени во 11 и 13 век.

KISHAT DHE MANASTIRET

Gjatë hulumtimeve të bëra në rajonin e Pollogut gjatë dekadave të fundit është konstatuar se megjithatë ky rajon ka më tepër përmendore të arkitekturës së hershme sakrale, të cilat nuk kanë qenë të njohura për mendimin më të gjërë shkencorë.

Për jetesën e kishave gjatë shekujve të hershëm flasin mbetjet e shumta të kishave të vjetra, të cilat shpesh herë na tregojnë për një jetë të organizuar kishare të praktikimit të fesë në këto hapësira. Këtu, do t'i kishim përmendur: kishën Shën Konstatini dhe Elena në fshatin Vratnicë me dimensione 18,20 x 4,20 me narteks prej 10 metra. Sot, kjo kishë është shndërruar në rënojë. Pastaj kompleksi prej 7 kishave në rrethin e Leshkës në afërsi të manastirit të Leshkës. Kisha e sapo zbuluar nga shekulli i VI në fshatin Tudencë me dimensione 14,50 x 8,20 m. Megjithatë, për madhësinë dhe për rëndësinë e saj dallohet bazilika në fshatin Stençë, e cila daton që nga shekulli i V i erës sonë. Kjo kishë ka vendin e pëgëzimit, që është në formë të kryqit.

Ekzistojnë shumë dokumente të ruajtura për qytetet, që kanë ekzistuar në këtë rajonë, në të cilët kuptohet kanë ekzistuar edhe tempuj të mëdhenjë dhe të pasur si në qytetet: “Pollog”, “Htetovo”, “Gradec”, “Sobri”, “Leshkë”. Këtu do t'i përmendim vetëm manastiret e njohura, por që tani fatkeqësisht nuk ekzistojnë. Ato janë: Manstiri i Modriçës i vendosur ndërmjet fshatrave Pirok dhe Gradec dhe manastiri shumë i njohur dhe shumë i përmendur në burimet historike Bogorodica Htetovska (Shën Mëria e Htetovës), i cili ka qenë i ndërtuar përgjatë rrjedhës së lumit Pена në rrethinë e Tetovës. Këto manastire janë ndërtuar në shekujt XI dhe XIII.

CHURCHES AND MONASTERIES

By the huge researches in the last decades, in Polog and the surrounding, it was determined that, still, this region has more monuments from the sacral architecture, which were not known to the wider scientific public.

Lots of church vestigates talk about the existence of the church in the earliest centuries, which by their dimensions often imply of an organized religious ways in this areas. We could mention: St. Constantine and Helena in the village Vratnica with the dimensions 18,20 x 4,20 with a narthex of 10 meters. Today the church is in ruins. Then the complex of 7 churches in the surrounding of Leshok in the area of the Leshok's monastery. The newly discovered church from the 6th century in Tudence with the dimensions 14,50 x 8,20m. One building is distinguished by its size and meaning and that is the basilica in the v. Stenche which is from the 5th century BC. This church has a christening room in the shape of a cross. There are many documents about the cities which existed in this region, which had big and rich temples as the cities: Polog “Htetovo”, Gradec, Sobri, Leshok. Will just mention the big and famous monasteries which, unfortunately, do not exist now days like the Modrichi monastery, located between the villages Pirok and Gradec, and many time mentioned in the historical sources Bogorodica (St. Mary) Htetovska, which was located on the course of the river Pена in the surrounding of the city of Tetovo. This monasteries were built in the 11th and the 13th century.

Од 14 век во тетовско биле изградени и живописани Св. Атанасиј во с.Лешок, Св. Ѓорѓи во Мала Речица, Св.Никола во с.Челопек..

Цр. Св. Никола, с. Челопек. Изградена во втората половина на 14 век, делумно разрушена за време на Турците, а обновена и проширена во прва половина на 19 век од Али Паша Јанински. Црквата е еднокорабна, со 5-то цтрана апсида, со слепа купола проширена кон запад. Црквата има два слоја живопис од 14 и 19 век. Живописот од 14 век е застапен во првата зона на наосот. Тоа се сцени од Христовите празници: “Рождество Христово”, “Сретение”, “Слегување во ад”, “Лазарево воскресение”, “Христос пред Пилат”, “ Пад на голгота” и “Распятие”. Ова сликарство му припаѓа на доцниот 14 век на т.н. монашко сликарство.

Од времето кога завладеале османлиите се Св.Никола во Долна Лешница од 15 век; Св.Архангел во с. Непроштено од 1568 год. за која историските податоци се многу скудни и се сведуваат само на словенскиот натпис испишан во фреско техника на источниот ѕид во олтарот од кој дознаваме дека ктитори на црквата биле Никола и неговиот брат Раде за време на полошкиот митрополит Герасим; Св.Никола од с.Новаќе од 1576 год..

Стилските анализи на живописот покажуваат дека од крајот на 16 век или почеток на 17век се црквите Св. Илија во Раотинце и Св. Петка во с. Сиричино. Додека црквата Св.Богородица во Лешок е од 14 век, но целосно обновена во 1641 год. од Митрополит Никанор и повторно живописана во 19 век.

Поголемиот дел на црковните споменици во Тетово и тетовско се од почеток на 19 и 20 век меѓу кои посебно би ги издвоиле:

- Црквата Св.Петка во с.Вратница (1924/25 год.),голема еднокорабна со лажна купола. Посебно внимание во оваа црква предизвикува иконостасот изработен од познатиот македонски иконописец Д.А.Папрадишки.Црквата Св.Никола во с.Теарце (1866 год.), трикорабна базилика, која поседува извонредни архитектонски и естетски квалитети во однос на декоративните елементи на дрво. Посебно се издвојува една ретка појава во сакралното сликарство каде што се насликани етно елементи, народна носија од овој крај.Црквата Св.Илија во с.Стенче (1867 год.), живописана е 1882 год. од зографите Петре Новачев и Аврам Дичов. Оваа црква поседува монументален иконостас со икони од Дичо Крстевич-Зограф.

In the 14th century a lot of pictures monasteries were built like: St. Atanasij in the v. Leshok, St. George in Mala Rechica, St. Nikola in the v. Chelopek.....

The church St. Nikola in the v. Chelopek was built in the second half of the 14th century, partly destroyed during the ruling of the Turks, and rebuilt and expanded in the first half of the 19th century by Ali Pasha Janinski. The church is with one arch, with a 5-sided apsis, with a blind ending dome expanding to the West. The church has a two layer painting from the 14th and the 19th century. The painting from the 14th century is concentrated in the first zone. There are scenes from Christ's' celebrations: “The birth of Christ”, “The meeting”, “Climbing down to hell”, “Lazarus' resurrection”, “Christ before Pilatus”, “The fall of the Golgotha”, and the “Crucifixion”. This style belongs to the late 14th century of the so called monastic art.

From the time of the ottoman ruling there are the churches St. Nikola in Dolan Leshnica from the 15th century, St. Archangel in the v. Neproshteno from 1568, fro which we have very little historical data and they only end to a Slavic writing in a fresco technique on the East wall in the altar from which we find out that the founders of the church were Nikola and his brother Rade in the time of the ruling of the metropolitan Gerasimus, St. Nikola from the v. Novake from 1576.

Duke filluar nga shekulli i XIV në rrethinë e Tetovës janë ndërtuar edhe kishat Shën Atanasij në fshatin Leshkë, Shën Gjergji në Reçicë të Vogël, Shën Nikolla në fshatin Çellopek....

Kisha Shën Nikolla në fshatin Çellopek. Është ndërtuar në gjysmën e dytë të shekullit të XIV, pjesërisht është shkatëruar gjatë kohës së turqëve, kurse është meremetuar dhe zgjëruar në gjysmën e parë të shekullit XIX nga Ali Pasha i Janinës. Kisha ka formën njëkorabe, absidë pesëanësore, kupolë të verbër e zgjëruar në anën perendimore. Ka dy shtresa të vizatimeve kishtare të shekullit XIV dhe XIX. Vizatimet kishtare të shekullit XIV janë të përfaqësuara në zonën e parë. Ato janë skena të festave të Krishtit: “Lindja e Krishtit”, “Takimi”, “Zbritja në Ad”, “Ringjalja e Lazrit”, “Krishti para Pilatit”, “Rënia në Golgotë” dhe “Kryqëzimi i Krishtit”. Këto piktura i takojnë shekullit të XIV të të ashtuquajturit art figurativ i murgëve.

Nga koha kur kanë filluar të sundojnë osmanlitë në këto hapësira është kisha e Shën Nikollës në fshatin Leshnicë e Poshtme, që daton nga shekulli i XV; Shën Arhangjeli në fshatin Neproshten, që daton nga viti 1568, për të cilën të dhënat historike janë shumë shterpe të grumbulluara vetëm në tekstin në gjuhën e vjetër sllave të shkruar në fresko-teknikën në murin lindor të kishës në altar, ku kuptojmë së kthitorë të kishës kanë qenë vllazërit Nikolla dhe Rade, që kanë jetuar gjatë kohës së mitropolitit të Pollogut, Gerasim; Shën Nikolla në fshatin Novakë nga viti 1576. Analizat stilistike të vizatimeve kishtare tregojnë se nga fundi i shekullit të XVI ose fillimi i shekullit XVII janë kishat Shën Ilija në Raotincë dhe Shën Premtja në fshatin Siriçinë. Kisha Shën Bogorodica në fshatin Leshkë, daton që nga shekulli XIV, kurse është meremetuar tërësisht në vitin 1641 nga mitropoliti Nikanor dhe përsëri është vizatuar në shekullin XIX.

Pjesa më e madhe e monumenteve historike kishtare në Tetovë dhe rrethinë datojnë nga shekulli i XIX dhe XX, mes të cilave në veçanti, do ti kisha dalluar:

Kisha Shën E Premtja në fshatin Vratnicë (1924/25), kishë e formateve të mëdha njëkorabe me kupolë të rrejshme. Vëmendje të veçantë në këtë kishë ofron ikonostasi i realizuar nga piktori kishtarë maqedonas D.A. Papradishki. Kisha Shën Nikolla në Tearcë (1866) në formë të bazilikës trekorabe, e cila posedonë cilësi të mrekullueshme arkitektonike dhe estetike në raport me elementet dekorative prej druri. Këtu dallohet një dukuri e ralë e vizatimeve sakrale, ku janë vizatuar etno elemente të veshjeve popullore nga kjo anë. Kisha Shën Ilija në fshatin Stençë (1867) e vizatuar në vitin 1882 nga zografët Petre Novaçev dhe Avram Diçov. Kjo kishë posedon ikonostas monumental me ikona të Diço Kërsteviç - Zograf.

The stylistic analysis of the paintings show that from the end of the 16th century or the beginning of the 17th there are the churches St. Ilija in Raotince, and St. Petka in the v. Sirichino. The church St. Bogorodica in Leshok is from the 14th century, but it was completely rebuilt in 1641 by the metropolitan Nikanor and painted again in the 19th century.

The main part of the religious monuments in Tetovo and the surrounding are from the beginning of the 19th and the 20th century and we can especially mention the following:

- The church St. Petka in the v. Vratnica (1924/25) a big one arched church with an artificial dome. The special attention in this church is aroused by the iconostasis made by the famous Macedonian iconostasis builder D.A. Papradishki. The church St. Nikola in the v. Tearce (1866) a three arched basilica, which owns a remarkable architecture and esthetic qualities in relation to the decorative wood elements. A very rare special appearance distinguishes oneself in the sacral art where ethno elements are painted, the ethno national costumes from this part of the country. The church St. Ilija in the v. Stenche (1867) was painted in 1882 by the icon-painters Petre Novachev and Avram Dichov. This church possesses a monumental iconostasis with icons by Dicho Krstevich-Icon-painter.

Континуитетот на христијанството на овие простори можеме да го следиме од доцниот 4 век преку првото епископско седиште во с.Стенче, потоа Полошката епархија од 14 век, со центар во с.Лешок од кој период се познати имиња на повеќе полошки епископи кои се споменуваат до средината на 16 век.

Традицијата на овие простори продолжува и денес со обновата на Македонската православна црква. Седиштето на Полошко-кумановската епархија на чие чело е митрополит Господин Кирил се наоѓа во соборниот храм Св. Кирил и Методиј во Тетово.

Vazhdimësia e krishterizimit në këto hapësira mund ta ndjekim, që nga shekulli i IV nëpërmjet selisë së parë të peshkopatës në fshatin Stençe, pastaj nëpërmjet eparhisë së pollogut nga shekulli i XIV më qendër në fshatin Leshkës, dhe nga kjo periudhë janë të njohur emrat e peshkopëve të Pollogut, të cilët përmenden deri në mesin e shekullit të XVI-të.

Tradita e krishterizimit në këto hapësira vazhdon edhe tani me rimëkëmbjen e Kishës Ortodokes Maqedonase. Selia e peshkopatës Pollog-Kumanovë, në krye të të cilës është hirësia e tij, Kiril, gjendet në tempullin Shën Kirili dhe Metodi në Tetovë.

The continuity of the Christianity on this regions can be followed from the late 4th century through the first episcopacy in the v. Stenche, then the Polog's eparchy from the 14th century, with the center in v. Leshok from when a lot of episcopal names are mentioned till the 16th century.

The tradition in this region continues and today with the renewal of the Macedonian Orthodox Church. The residence of the Polog's-Kumanovo's eparchy led by the metropolitan Mister Cyril is in the synodal temple St. Cyril and Methodist in Tetovo.

ЕТНОЛОГИЈА

Врз културното минато големо влијание одигрува ориентот. Основните одлики на носиите во тетовско е нивната зачуваност со многу архаични и облековни елементи, како и украсувањето според народната традиција и обичаи. Спечифичност и посебност на носијата и дава везот, ресите, апликациите, гајтаните, ширитите и металниот филигрански и монистрен накит. Во Пологот можат да се издвојат по 4 типа на носија како кај македонското христијанско население, така и кај населението со исламска вероисповед.

ETNOLOGJA

Orienti ka luajtur rolë të rëndësishëm në të kaluarën kulturore të Tetovës. Karakteristikat kryesore të veshjeve popullore në rajonin e Tetovës janë ruajta e elementeve arkaike si dhe dekorimi në bazë të traditës dhe dokeve popullore. Veçanti dhe dallueshmëri veshjes popullore i jep thurrgja, reset, aplikacionet, shiritat dhe stolit të përpunuara nga filigrani.

Në Pollog mund të gjinden katër tipe të veshjeve popullore si tek popullata e krishtere maqedonase, ashtu edhe tek popullata me fe islame.

ETHNOLOGY

The orient has a big influence on the cultural past. The basic elements of the traditional costumes in the Tetovo region is their preservation with many archaic and clothing elements, as well as the decoration according to the ethno tradition and customs. The specific and unique nature of he costumes is the embroidery, the frays, the applications, the braids, gimps and the metal filigree and the jewelry. There are 4 types of traditional costumes which can be distinguished in the Polog region at the Macedonian Christian and the Islamic population.

Од причина што нема строга граница во изгледот и облековните елементи кај носијата во регионите Долни и Горни Полог, описот на истите ќе го опфати целиот Полог, давајќи акцент на носијата во Тетово и тетовско.

Кај македонското христијанско население првиот тип на носија ги опфаќа 5-те села под Сува Гора: Блаце, Теново, Радиовце, Челопек и Милетино. Вториот тип на носија ја носи христијанското население од пределите Подгор и Поселје, каде од село до село има ситни разлики и специфики. Третиот тип на носија е карактеристичен за селата Стенче и Волковија во Долни Полог, чија идентичност продолжува и во Горни Полог во селата распослани низ полето.

Кај населението со исламска вероисповед се издвојуваат 4 типа на носија, поделба која зависи од националната припадност и место на живеење.

Според местото на живеење носијата се дели на градска и селска, а според националноста на албанска, турска и ромска.

Под поимот “градска носија” се подразбира носијата која ја носело градското население без верска и национална ограниченост. Истата од ден на ден претрпува промени како во орнаментиката на везот, така и во составните делови и кројот, каде националните обележја се поистоветуваат со верската припадност. Градската носија ја носело албанското население кое живее во градот, а турското и ромското население целосно, бидејќи тоа и скоро целосно живее во тие средини. Градската носија со основните составни делови ја носи и македонското христијанско население, кое ја прифаќа како мода.

Селската носија ја носело населението во селата на планината Сува Гора. Направена е од платно, украсена со вез од свилен конец и монистра и е слична на носиите на другите балкански народи.

Како краен заклучок може да каже дека народната носија неповратно се губи, се видоизменува.

Развојниот пат на покуќнината зависел од економските и материјалните можности и потреби на семејството. Таа била разновидна по форма, составена главно од дрвени, земјени метални, волнени и друг вид на предмети. Нив ги изработувале членовите на семејството, селските мајстори или градските занаетчи.

Nga fakti që nuk ka ndonjë kufi të saktë në pamje dhe në elementet e veshjes në rajonin e Pollogut të Poshtëm dhe të Epërm, përshkrimi i këtyre veshjeve do ta përfshijë tërë rajonin e Pollogut, duke e theksuar veshjen në Tetovë dhe rrethinë. Tipi i parë i veshjeve të Pollogut tek popullata maqedonase i përfshinë pesë fshtrat rrëzë Malit të Thatë: Bllacë, Tenovë, Radiovcë, Çellopek dhe Miletinë.

Tipin e dytë të veshje e mbanë popullata e krishterë në viset Podgor dhe Poselje, ku nga fshati në fshat ka dallime të vogla të veshjeve.

Tipi i tretë i veshjeve është karakteristikë për fshtrat Stençë dhe Vollkovijë në Pollogun e Poshtëm, ngajshmëria e kësaj veshje vazhdon edhe në Pollogun e Epërm në fshatrat fushor.

Popullata me besim islam, gjithashtu dallon katër tipe të veshjeve popullore, ndarje kjo që varet nga përkatësia kombëtare dhe vendbanimi.

Sipas vendbanimit veshja ndahet në veshje qytetare dhe veshje fshatare, kurse sipas përkatësisë kombëtare në veshje shqiptare, turke dhe rome.

Me termin “veshje qytetare” nënkuptohet veshja e cila është përdorur nga popullata qytetare pa dallim të fesë dhe përkatësisë kombëtare. Kjo veshje nga ditë në ditë ka pësuar ndryshime si në aspektin e qepjes, ashtu edhe në ornamentikën e thurjes, ku dallimet nacionale kanë filluar të identifikohen me ato fetare. Veshjen qytetare e ka përdorur popullata shqiptare që ka jetuar në qytet, kurse popullata turke dhe rome në tërësi, pasi turqit dhe romët në përgjithësi kanë jetuar në qytet.

Veshjen qytetare e ka përdorur edhe popullata maqedonase, e cila e ka përkrahur si modë. Veshjen fshatare e kanë përdorur banorët e vendbanimeve malore të Malit të Thatë. Kjo veshje është e bërë nga pëlhura e zbukuruar mepe prej mëndafshi, kurse modeli është i ngajshëm me veshjet e popujve të tjerë ballkanik.

Në formë të përfundimi mund të thuhet se veshja popullore aktualisht është duke u zhdukur në pakthim, ose ndryshon qenësisht.

Ruga e zhvillimit të orendive shtëpiake ka ndryshuar varësisht nga gjendja ekonomike dhe mundësitë materiale si dhe nga nevojat e familjes. Orenditë shtëpiake kanë qenë të llojllojshme për nga forma e përbërë nga elemente prej druri, bote (qeramike), metali, leshi dhe lloje të tjera. Këto elemente kanë qenë të përpunuar dhe ndërtuara nga anëtarët të familjes, mjeshtrit e fshatit apo zejtarët e qytetit.

Because there is not a distinguished difference between the costumes from Dolni and Gorni Polog they will be described as a costume from the Polog region, accenting the the costumes in Tetovo and the surrounding. The first type at the Macedonian Christian population joins the 5 villages in the foot of the mountain Suva Gora: Blace, Tenovo, Radiovce, Chelopek, and Miletino. The second type, of the traditional costumes, is wore by the Macedonian Christian population from the regions Podgor and Poselie, where we can notice small differences and marks from village to village. The third type is typical for the villages Stenche and Volkovija in the Dolni Polog, whose uniqueness continues in the Gorni Polog-in the villages in that area. The Islamic population distinguish 4 types of traditional costumes, a devison which depends on the national affiliation and the place of living. According to the place of living the costumes are divided on a city and village costumes and according to the nationality on Albanian, Turkish and Romes.

Under the title “city costumes” we distinguish a costume which was worn by the city population without a religious or a nationality distinctions. The above name went under different changes from day to day as in the ornaments of the embroidery and in the content of the look of the costume, where the nationality symbols are related to the religion. The city costumes were worn by the Albanian population which lived in the cities and completely by the Turkish and Rome population, because they almost completely lived in the city. The city costume, with its basic characteristics, is worn by the Macedonian population which was accepted as a fashion trend. The village costumes was worn by the village population on the mountain Suva Gora. It was made from a cloth, decorated with embroidery with a silk thread and jewelry and it was similar to the other Balkan traditional costumes. As a final conclusion, we can say that, the traditional costumes are irrevocably loosing its trend and is also changing its characteristics.

The development path of the household depended on the economical and the financial possibilities and the needs of the family. It was different in form, consisting mainly of wooden, earthen, metal, wool and other types of objects. They were made by members of the family, village or city craftsmen.

Предметите од дрво главно биле изработени самоделски или од селските и градските занаетчии, од дрва што се наоѓале во околината. Најчесто се изработувале лажици, дрвени чинии, ноќви, трпези, сукалки, сита, ковчези, бутини, качиња и многу други предмети со важна но не секојдневна употреба.

Металните предмети завземале видно место во домаќинството. Металите кои најповеќе се употребувале биле: бакарот (од кој се изработувале чинии, ѓубуми, тави, котлиња, саани ит.н.); па месингот (како мангали и разни украсни предмети) и железото (пегли, ножеви, вериги, маши, тепсии и т.н.).

Во домаќинството биле употребувани и голем број на предмети од волна, коноп и кожа. Тоа биле предмети за покривање, постилање и облекување како: јамболии, перници, бисаќи, торби, обувки, черги, килими и тн.

Orendit nga druri kanë qenë të ndërtuara nga vetë shtëpiakët, ose nga zejtarët e fshatit ose fshatit dhe është përdorur druri që është gjetur në afërsi të fshatit, apo qytetit. Më shpesh janë ndërtuar lugë prej druri, enë, sofa, sitë, sanduqe dhe shumë sende të tjera të rëndësishme por jo të përdorit të përditshëm.

Orendit prej metali kanë zënë vend të rëndësishëm në amvisërit e atëhershme. Metalet, të cilët më së shumti janë përdorur kanë qenë: bakri (me të cilin janë bërë enë, gjygmë, tigane, enë për gjellë (saane) dhe të tjerë); mesingu (janë bërë tagarë dhe sende për zbukurim); dhe hekuri (hekur për hekurosje, thikë, masha, tepsi dhe të tjera).

në familjet tetovare janë përdorur edhe shumë elemente nga leshi si konop dhe lëkurë. Ato kanë qenë elemente për veshje, mbulesë dhe për shtrimin e shtratit si: jamboli, çarshafë, torba, çerga, qilime, etj.

The wooden subjects were mainly made out of the wood which was in the surrounding. The most often made objects were: spoons, wooden plates, tables, rolling-pins, sieves, chests, milkchurns, barrels and many other objects for every day use. The metal objects had a significant part in the household. The most used metals were: copper (for plates, jugs, pans, cattles, etc), brass (decoration objects) and iron (irons, knives, chains, tongs, baking tins etc.). A large number of woolen objects were also used in the household, also objects made of hemp and leather. They were objects for covering, bed, and clothing like: woolen home-made wool blankets (jambolija) pillows, bags, horse bags, shoes, carpets etc.

АРХЕОЛОГИЈА

За предисторијата на Полог пишани и историски споменици речиси нема. Најпогодна зона за живеење се простирала во подножјето на Шарскиот масив опфаќајќи ги бочните долини а делумно и полето. Со нив голем број археолошки локалитети денес се затрупани под површината.

Во Полог се евидентирани над 100 локалитети ,само еден мал број од овие се истражени .Најстари населби од помладо камено време познати се кај селата Желино и Брвеница,кои лежат во полето покрај смиот Вардар на издигнати тераси кои доминираат над околната рамнина. Најстари населби од помладо камено време, познати се: кај селата Стенче ,Палчиште, Желино и Брвеница..Лежат во полето покрај самиот Вардар на издигнати тераси,кои доминираат над околната рамнина.

ARKEOLOGJA

Sa i përket parahistorisë në Pollog burime të shkruara historike pothuajse nuk ka. Zona më e përshtatshme për të jetuar është shtrirë përgjatë rrëzës së Malit Sharr, duke i përfshirë majat e ultësirës së Pollogut. Në këto pjesë tani një numër i madhë i lokaliteteve arkeologjike janë nën tokë.

Në rajonin e Pollogut janë rregjistruar mbi 100 lokalitete, kurse vetëm një numër i vogël i tyre janë hulumtuar. vendbanimet më të vjetra nga koha e re e gurit janë të njohura në fshatin Zhelinë dhe Bërvenicë, të cilat janë në afërsi të lumit Vardar në terasat e ngritura, të cilat dominojnë mbi rafshinën përrethë.

Venbanimet më të vjetra nga koha e re e gurit poashtu janë të njohura edhe në fshtrat: Stenç, Pallçisht, Zhelinë dhe Bërvenicë. Këto vendbanime shtrihen në fushën afër vardarit në terasat, të cilat dominojnë me rafshinë përrethë.

ARCHEOLOGY

For the Polog's prehistory, there are very little written documents. The best living area was in the foot of the Sar Planina mountain including the side valleys and the field. A large number of archeological findings are buried under this surfaces now days. There are 100 findings identified in Polog, and only a small number has been explored. The oldest settlements from the early stone age are by the village Zelino and Brvenica, which lay on the field by the river Vardar on rise terraces which dominate the surrounding valley.

Со орање на површина се извлечени бројни парчиња од грнчарија,жртвеници, пехари, фигурини,пинтадери, акоси керамички тегови за ткаечки разбој,ситни кремни ,сечила со остри рабови,горена земја и животински коски. Грнчаријата е моделирана со слободна рака ,со прости топчести и конусни форми.Од украсите се јавува импресо и барботин-техника,а ретки боени парчиња носат црвена мазнета превлака ,сите обележја упатуваат на најраната културна група кај нас: Анзабегово,Маџари и Вршник, кој во Македонија е датирана помеѓу 6.000 и 4.000 год пред н. Е. Во село Палчиште со ископувањата беа откриени многу предмети ,каде е откриен и бронзениот меч,које од микенски тип.

Нема сомнение дека најатрактивниот археолошки наод во Полог е една зидана гробница од доцно архајско време,откриена во Тетово.Гробницата има четвртеста основа,градена е од големи камени блокови,совршено обработена и со мазни површини.,горе била засводена. Освен менадата најдени се и мали парчиња од бронзен шлем ,стилот на изработката на Менадата упатува на класично време 530-430 година п.н.е..

Од двете ископувања во село Ларце , локалитет “Брезничко Кале “од 1999 и 2003 година беа откриени и откопани девет питоси ,кои потекнуваат од 7 век пред н.е. тоа докажува дека тука постоела голема железнодопска населба населба.

Во село Стенче беше откопана праисториска населба од неолитот 5500 п.н.е, каде беа откриени многу наоди ,керамички фрагменти што припаѓаат на разни видови садови,еден жртвеник и друго.

На локалитетот Градиште село Стенче е откриената епископска базилика со две крстилници и фонтана ,со богат археолошки материјал.

Во село Туденце е откриена Триконхална црква од доцен шб-ти век. Делови од олтарна преграда се датираат кон крајот на 6-ти век .

Venbanimet më të vjetra nga koha e re e gurit poashtu janë të njohura edhe në fshtrat: Stenç, Pallçisht, Zhelinë dhe Bërvenicë. Këto vendbanime shtrihen në fushën afër vardarit në terasat, të cilat dominojnë me rafshinë përrethë. Gjatë lavrimet në sipërfaqe kanë dal copa të shumta të qeramikës, peharë, figurina, pintadera, aksose, elemente prej qeramike për thurrje, prerëse të mbrehta nga të dy anët, tokë e djegur dhe eshtra kafshësh. Qeramika ka qenë e modeluar në dorë të lirë, me forma të thjeshta të rumbullakta dhe konusoide. Prej zbukurimeve paraqitet teknika impresio dhe barbutin dhe shumë rrallë paraqiten objekte të ngjyrosura, të cilat në të shumtën e rasteve kanë ngjyrën e kuqe. Të gjitha këto elemente na çojnë në periduhën e grupit kulturor të njohur tek ne: Anzabegovë, Maxhari dhe Vërshnik, kulturë kjo që në maqedoni është datuar ndërmjet viteve 6.000 dhe 4.000 para erës sonë. Në fshatin Pallçisht gjatë hulumtimeve arkeologjike janë gjetur shumë sende, këtu është gjetur shpata prej bronzi, që është e tipit mikenas. Nuk ka dyshim se lokalitet më atraktiv arkeologjik në Pollog është një varrezë e murosur, e cila i takonë periudhës së vonë arkajike e zbuluar në Tetovë. Varreza ka bazë katrore, është e ndërtuar nga blloqe të mëdha prej guri, në mënyrë të përsosur e ndërtuar dhe që ka sipërfaqe të rafshhtë. Përveç menadës janë gjetur edhe copë të vogla të një helmete prej bronzi. Stili i përpunimit të menadës na orienton në kohën klasike ndërmjet viteve 530-430 para erës sonë.

Nga dy gërmime të realizuara në fshatin Llërcë në lokalitetin “Kalaja e Brezës” nga viti 1999 dhe 2003 janë zbuluar nëntë pitose (qype), të cilët i takojnë shekullit të VII para erës sonë, që tregon se këtu ka ekzistuar venbanim i madhë i kohës së hekurit.

Në fshatin Stençë është zbuluar venbanim parahistorik nga koha e neolitit 5500 vite para erës sonë, ku janë gjetur shumë të dhëna dhe elemente të asaj kohe si, fragmente prej qeramike, tyë cilët u përkasin llojeve të ndryshme të enëve dhe elemente të tjera.

Në loalitetin Gradishte në fshatin Stençë është zbuluar një bazilikë me dy vende pagëzimi (kryqëzimi) me material të pasur arkeologjik. Në fshatin Tudencë është zbuluar një kishë që i takon shekullit të VI-të. Kjo është vërtetuar në bazë të të dhënave se një pjesë rrethojës së altarit i takon shekullit të VI-të.

A big number of pottery, sacrificial objects, grails, figures, ceramic objects for weaving, small flints, sharp blades, burned earth and animal bones. The pottery was made by hand with simple round and cone forms. From the decoration there were impreso and barbotin-technique, and the rare painted objects carry a red smooth coating. All the marks imply that we are talking about the earliest cultural group in this area: Anzabegovo, Madzari, and Vrshnik which is dated in Macedonia between 6000 and 4000 BC.

In the v. Palchishte, by diggings, a lot of objects were discovered like the copper sword which was a Mikena type.

There is no doubt that the most attractive archeological finding in Polog is a built tomb from the late Archaic period, discovered in Tetovo. The tomb has a square base, built from large stone blocks, perfectly elaborated, with smooth surfaces and with a dome. Besides the menada, a small pieces from a copper shield were found. The style and the work on the Menada direct to the classical period of 530-430 BC.

From the two excavation in the v. Larce, locality "Breznichko Kale" from 1999 and 2003, nine pitoes were discovered, which date from the 7th century BC, which proves that a large colony existed in the iron period.

A prehistoric settlement was discovered in the v. Stenche with lot of ceramic figures which belong to different types of plates, one sacrificial altar, and etc.

On the locality Gradishte, the village Stenche, an episcopal basilica with two baptismal fonts and a fountain was discovered with a reach archeological material.

A Triconchale church from the late 6th century was discovered in the v. tudence. Parts from the altar partition date from the end of the 6th century.

Со доаѓањето на турците на балканскиот полуостров започнува изградбата на голем број објекти од инфраструктурата како мостови, патишта, вијадукти, изградба на јавни објекти од профана архитектура чешми, саат кули, анови, амами, медреси, конаци како и објекти од верската архитектура како џамии, текиња. Од сакралната архитектура тука спаѓаат познатото турбе на Серсем али деде во склоп на комплексот на Арабати баба теке како и турбето на сестрите ктитори на Шарена џамија.

Овие објекти се од разни периоди на турската изградба. Шарената џамија е дело на турскиот барок. Турбето е од раноосманлискиот како и амамот. Додека познатото Арабати Баба Теке е градено во повеќе фази до средина на 19 век.

MONUMENTET OSMANE

Me ardhjen e turqve në gadishullin ballkanik fillojnë të realizohen ndërtime të shumta të infrastrukturës siç janë urat, rrugët, ndërtimimi i objekteve publike nga arkitektura profane, çesme, saat kulla, hane, hamame, medrese, konake si dhe objekte të arkitekturës fetare si xhami, teqe. Sa i përket arkitekturës sakrale këtu bënë pjesë tyrbja e Sersem Ali Dede-s në kuadër të kompleksit Arabati Baba Teqe si dhe tyrbja e motrave ktitore të Xhamisë së Larme.

Këto objekte u takojnë periudhave të ndryshme të ndërtimitarisë turke. Xhamia e larme i takon barokut turk. Tyrbja i takonë ndërtimitarisë së hershme osmane, ashtu si edhe hamami, kurse Teqeja Arabati Baba është ndërtuar në disa fazë deri në shekullin e XIX-të.

MONUMENTS FROM THE OTTOMAN PERIOD

With the coming of the Turks on the Balkan peninsula, a large number of objects from the infrastructure were built like bridges, roads, aqueducts, public objects like public water pipes, clock towers, Turkish baths, inns, resting facilities, and religious objects as mosques, dervish lodges. From the sacral architecture we have the famous Sersem ali dede turbe in the complex of Arabati baba Teke as well as the turbe of the sisters founders of the Sharena Dzamiya (The colourful Mosque).

This objects are from different periods of the Turkish construction. Sharena Dzamiya is part of the Turkish baroque. The turbe is from the early Islamic period as well as the Turkish bath. While the famous Arabati Baba teke was built in many phases till the middle of the 19th century.

Денес единствениот **амам** во Тетово е лоциран на левиот брег на река Пена , во близина на Шарена џамија и мостот познат како Пашин мост(Паша копрусу).Овој амам е од типот на единечните амами кој своевременно служел за бањање и на двата пола во одредени термини на денот.

Тешовскиот бегов амам(“Исхак-бег кое со вакуф-намеџо од 1469год го наследил Иса бег или по други податоци го изградил Кебир Мехмед Челеби браќош на Иса-бег”) постојќи од 15 век претставува значаен и монументален споменик на своето време.

Во градот до пред 30-тина год постоеја 5 моста еднолачни ѕидани во камен кои ја пресвудуваат р. Пена во централното градско јадро-градени од 16-18 век.Денес постои еден сочуван мост .

По примерот на другите мостови градени на Балканот на патот Тетово -Скопје е Желинскиот или “Кукли бегов мост” ,

Изграден е од обработен камен и се состои од 4 прекршени лачни отвори и клунови за усмерување на притисокот на рецните води. Желинскиот мост е изграден во 1-ва половина на 16 век. Неговиот ктитор е Мехмед бег , познат како “Кукли-бег” за кого се смета дека бил Санџак-бег на Призренскиот санџак и санџак- бег на Скадар.Овој мост претставува еден од најубавите и најстари мостови во Македонија.

Комплексот Арабати Баба теќе е изграден од Реџеп Паша и неговите синиви:Абдурахма Паша и Целадин бег.Има повеќе градби : кулата наФатима,Шадрванот,Турбето,Мезџитот,Чешмите и другите стопански објекти.Има фреско декорација и копаници изработени од познати мајстори. Тоа е најголемо теќе од ваков тип на Балканот.

Еволуцијата на домот за живеење е нераскинливо поврзана со еволуцијата на човекот. Благодарение на вештината на мајсторите градители од словенско потекло кои својот занает го пренесувале од колено на колено, и со големо познавање на дрвените конструкции и каменот ,ја развиле сопствената форма облагородена со новите навики на градскиот живот претставувајќи се во традиционалната куќа.

Шарена џамија е дел од комплекс на објекти од исламската култура како средиште на верското духовното и културно живеење во градот. Тоа се верски објект-еднокуполна џамија со полигонално минаре, чешма, турбе, амам и беговите конаци, каде џамијата го завзема централното место.

Имено на темелите на старата џамија која за време на својот живот ја подигнале двете немажени сестри Хуршиде и Менсура Хатун (чиешто турбе ХГ.930/1524 е во дворот на џамијата), а подоцна со одлука на тогашниот Паша- Абдурахман (ХГ.1249/1833-34) на истото место се обновува и доградува постојната џамија. Внатрешниот мобилиер, михраб, мимбер, кушк се целосно обработени со геометриска декорација во бел мермер, додека внатрешните и надворешните транзени се декоративно обработени со вегетабилна орнаментика.

Сите надворешни и внатрешни делови на џамијата без ни едно катче празно место се покриени со видни декорации во стилот фреско-секо од западниот барокен стил на Италијанските и домашните мајстори -сликари, и е единствена од овој тип џамии на Османлиската архитектура (за кои што може да се прочита од хронограмот на натписната мермерна плоча над влезниот портал (во стих на познатиот дервиш Мехмет Муради, 1833-34 год).

Зиданата купола на **турбето** била носена на тромпи (единствена од овој тип на овој регион) надвисена над 8-аголна основа на габаритот на објектот. Куполата требало да ги покрива гробовите на двете немажени сестри-китори на Шарена Џамија. Хронограмот на нишанот над гробот на Хуршиде Хатун, каде е запишан датумот 930/1524 како година на смртта, ни помага да дојдеме до приближниот датум за изградбата на турбето и првата изградба на џамијата.

Xhamija e Larme, është pjesë e kompleksit të objekteve të kulturës islame si qendër e jetës fetare, shpirëtorore dhe kulturore të qytetit. Kompleksi paraqet objekt fetarë të përbërë nga xhamija me një kupolë më minare poligonale, çesme, tyrbe, hamam dhe konaqet e beut, ku xhamia zenë vendin qendror. Përkatësisht në themelet e xhamisë së vjetër, e cila gjatë jetës së tyre e kanë ngritur dy motrat e pamartuar, Hurshide dhe Mensura Hatun (tyrbet e të cilave gjenden në oborrin e xhamisë hixhër 930/1524) dhe më vonë me vendim të Abdurrahman Pashës, pashait të atëhershëm në vendin e njejtë mermetohet dhe rindërtohet xhamia ekzistuese.

Orenditë e brendshme të xhamisë si mihrabi, mimbri dhe qyshku janë të përpunuara tërësisht dekorativisht prej mermeri të bardhë, kurse tranzenet e jashtme dhe të brendshme janë të përpunuara në mënyrë dekorative nga ornamentika vegjetabile. Pjesët e jashtme dhe të brendshme të xhamisë janë të mbuluara me dekorime murale të stilit fresko-seko, të ngjajshme me stilin barok të mjeshtrëve italian dhe të vendit dhe kjo paraqet llojin unikatë të arkitekturës osmane (për të cilën mund të kuptohet nga kronogrami në mbishkrimin, që gjendet në derën hyrëse të xhamisë në vargjet e dervishit të famshëm të asaj kohe, Mehmet Murati 1833-34). Kupola murale e **tyrbes** është bartur me trompe (unikate të këtij lloji në këtë rajon) e vendosur në bazë tetëkëndëshe në gabaritin e objektit. Kupola është dashur t'i mbuloj varret e dy motrave themeluese të Xhamisë së Larme. Kronogrami i shkruajtur mbi varrin e Hurshide Hatun, ku është shkruar data 930/1524, që paraqet vitin e vdekjes, na mundëson të vijmë në datën e përafërt të ndërtimit të tyrbes dhe datës së ndërtimit të parë të xhamisë.

Sharena Dzamija (The colorful Mosque) Is part of the complex of objects from the Islamic culture as a center of the religious, spiritual and cultural life in the city. It is a religious object-one dome mosque with a polygonal minaret, a water tap, turbe, Turkish bath and the Beg's living place where the mosque has the central position. Namely, the foundations of the old mosque, which was founded by two single sisters Hurshide and Mensura Hatun (whose tomb is in the yard of the mosque, HG 930/1524). Later by the decision of the Pasha-Abdurahman (HG.1249/1833-34) the mosque is rebuilt and super-structured on the same place. The interior, mihrab, member, kushk are completely geometrically decorated with white marble, while the inside and outside tranzens are decoratively elaborated with floral ornaments.

All the exterior and interior parts of the mosque, without any empty space, is covered with wall decorations in the fresco style from the west baroque style of the Italian and domestic masters-painters and is unique of this type of mosques of the Ottoman architecture. (this can be seen in the chronogram of the marble plate on the entrance portal (written in verse by the dervish Mehmet Muradi, 1833-34).

The built dome on the **turbe** (tomb) was carried on tromps (a unique of this kind in this region) hanging over 8-angled base on the complete base of the object. The dome should be covering the graves of the unmarried sisters-founders of the Sharena Dzamija. The chronogram on the grave of one of the sisters Hurshide Hatun, where the date 930/1524 is entered as the year of death, helps us reach the date of the construction of the tomb and the first construction of the mosque.

Sot hamami i vetëm në Tetovë gjendet në bregun e majt të lumit Pena (Shkumbin) në afërsi të Xhamisë së Larme dhe urës së njohur me emrin “ura e pashës“ (pasha koprusu).Hamami i takon tipit të hamamve që në kohën e vetë ka shërbyer për të bërë banjë të të dy gjinive në termine të ndryshme gjatë ditës.

Hamami i beut në Tetovë(“Is'hak-beut të cilin në bazë të vakëfnames nga viti 1469 e ka trashëguar Isa-beu, ose sipas disa burimeve të tjera e ka ndërtuar Kebir Mehmet Çelebi-vllai i Isa-beut”) e ka origjinën në shekullin e XV dhe paraqet monument të rëndësishëm të asaj kohe.

Në Tetovë para 30 viteve kanë ekzistuar 5 ura të vjetra të ndërtuara nga guri, të cilat e kanë lidhur qytetin e Tetovës në pjesët qendrore të tij, ku ka kaluar lumi Pena, kanë qenë të ndërtuara në shekujt XVI-XVIII.Sot është ruajtur vetëm njëra nga këto ura.

Sipas shembullit të urave të tjera të ndërtuara në Ballkan në rrugën Tetovë Shkup është edhe Ura e Zhelinës, ose “Ura e Kukli Beut”. është e ndërtuar nga guri i përpunuar dhe përbëhet nga katër vrima gjysëmharkore dhe sqepe për riorientimin e shtypjeve të ujit të lumit. Ura e Zhelinës është ndërtuar në gjysmën e parë të shekullit të XVI.Ndërtues i kësaj ure është Mehmed Beu, i njohur si “Kukli-beu”, i cili mendohet se ka qenë sanxhakbeg i Sanxhakut të Prizrenit dhe Shkodrës.Kjo urë paraqet njërën nga urat më të vjetra dhe më të bukura në Maqedoni.

Kompleksi Arabati Baba Teqe është ndërtuar nga Rexhep Pasha dhe djemt e tij: Abdurrahman Pasha dhe Xheladin beu. Ka disa ndërtesa: Kulla e Fatimes, shadërvani, Tyrbja, Mesxhidi dhe Çesmet si dhe objekte të tjera ekonomike.Ka dekorime të freskave të realizuara nga mjeshtër të njohur të kohës. Arabati Baba teqe është teqeja më e madhe e këtij lloji në Ballkan.

Evoluimi i shtëpisë për jetesë është i lidhur me evoluimin e njeriut. Duke u falenderuar aftësive të mjeshtërve origjinë sllave, të cilët zanatin e tyre e kanë trashëguar brez pas brezi si dhe njohuritë e tyre për konstruksionet e lashta dhe gurit, e kanë zhvilluar formën vetanake të shkrirë në veset e jetesës qytetare, duke u prezentuar me shtëpinë tradicionale tetovare.

Today, the only **Turkish bath** in Tetovo, is located on the left bank of the river Pena, in the close area of the Sharena Dzamija and the bridge known as the Pasha's bridge (Pasha koprusu). This Turkish bath is from the type of single baths which in their time served for bathing of both sexes in certain periods of the day.

The Tetovo's Beg's Turkish bath (İsak-beg which by the powering 1469 inherited Isa-beg or by other data built by Kebir Mehmed chelebi-the brather of Isa-beg”) is frm the 15th century and it represents a significant and monumental monument of its time.

In the city until 30 years ago, there were 5 **bridges** with one arch built in stone which are placed over the river Pena in the central city region-built from the 16-18th century. Today there is only one preserved bridge.

Following the examples of other bridges built on the Balkans, on the road Tetovo-Skopje the Zelino's or the “Kukli beg's bridge” was built.

It was built from a previously prepared stone and is consisting out of a 4 crossing arch openings and peaks, to direct the pressure of the river. It was built in the first half of the 16th century. Its founder is Mehmed beg, known as Kukli beg for which it is thought to be a Sandzak beg of the Prizren sandzak and sandzak beg of Skadar. This bridge is one of the most beautiful and oldest bridges in Macedonia.

The complex Arabati Baba Teke is built by Redzep Pasha and his sons: Abdurahma Pasha, and Dzeladin Beg. There are more buildings: The Fatima's tower, the fountain, the tomb, the water taps and other commercial objects. There is a fresco decoration and carpentry made by famous masters. It is the biggest Teke of this kind on the Balkans.

The evolution of the homes for living is unbreakably connected with the evolution of men. Thanks to the skills of the craftsmen-builders, with a Slavic background, who transferred their knowledge to the next generations, and with the enormous knowledge of the wooden constructions and stone, they developed a personal form enriched with new habits of the city life representing the traditional house.

ИСТОРИЈА

Преку археолошки траги животот во тетовскиот крај може да се следи наназад околу 7 000 год. Од предисториско време познати се населби на многу малку места. Далеку најбројни се остатоците од античка епоха особено од нејзиниот крај - рановизантиски период.

Во периодот до доцниот 6 век при налетот на Аваро- словенските племиња ќе бидат уништени многу градишта, крепости и цркви како последни упоришта на римската власт во Полог.

Името Полог почнува да се појавува во 11-от век кога оваа област по распадот на Самоиловата држава била под Византиска власт. Тетово со името Хтетово се јавува во 13 и 14 век кога Македонија е под владеење на Српското царство. Во тој период Хтетово е голема селска населба. Веќе во 15 век се споменува како град.

Од периодот на Турското владеење кое започнува од 1392 год. и трае се до почетокот на 20 век постојат бројни остатоци од материјална и духовна култура како тврдини, чамии, амами, теќиња и др. Во записите на турскиот историчар Катиб Челеби што датираат од 17 век наместо Тетово се сретнува под името “Калканделен” Постигнатиот економски пораст на македонското градско и селско население во почетокот на 19-от век позитивно се одразило врз духовната надградба во општествениот живот во тетовскиот крај.

Од овој период т.е. периодот на преродбата се јавува познатиот македонски писател, стихотворец, преведувач, библиотекар, тетоецот Кирил Пејчиновиќ Роден околу 1771 год. во с. Теарце. Тој како игумен во Лешочкиот манастир св. Атанасија го обновува за да потоа во него формира богата манастирска библиотека. Тој оставил неколку пишани дела и тоа: “Огледало”, “Утешение грешним” и “Житието на Кнез Лазар”, сите пишувани на разбирлив македонски народен јазик. Тој ќе го напише и епитафот надгробен натпис на камена плоча што го издлабил со своја рака.

На почетокот од 20-от век во времето кога ВМРО (Внатрешно македонска револуционерна организација) разви широка дејност како припремна акција за вооружено востание против Османлиската власт. Тетово и целиот полошки крај зеде учество во ослободителната борба како и другите градови во Македонија. Тетово ги снабдуваше востаниците комити со малихерови пушки, берданики и тетовски мартинки. Во овој период после Илинденското востание започнува и развојот на националната свест кај македонците.

HISTORIA

Nëpërmjet gjurmëve arkeologjike jeta në rajonin e Tetovës mund të ndiqet që para 7.000 viteve. Nga koha prahistorike janë të njohura shumë pakë venbanime. Të dhëna më tepër ka nga koha antike, posaçërisht nga përfundimi i kësaj periudhe-periudha e hershme bizantine. Në periudhën deri në shekullin e VI-të gjatë dyndjeve të fisve avro-sllave, do të shkatërohen shumë qytete, kreposte dhe kisha, të cilat kanë qenë strofullat e fundit të pushtetit romak në Pollog.

Emri Pollog, fillon të paraqitet në shekullin e XI, kur ky rajonë pas shkatërimit të Mbretërisë së Samoilit bie nën pushtetin bizantin. Tetova me emrin Htetovo fillon të paraqitet në shekujt XII dhe XIV në kohën kur Maqedonia gjendet në sundimin e Mbretërisë Serbe. Në këtë kohë Htetova është një fshat i madhë. Në shekullin e XV Tetova përmendet si qytet.

Nga periudha e sundimit osman, që fillon nga viti 1392 dhe zgjat deri në fillim të shekullit XX ekzistojnë mbetje të shumta të kulturës materiale dhe shpirtërore si kështjella, xhami, hamame, teqe dhe të tjera.

Në shkrimet e historianit turk Qatip Çelebi, të cilat datojnë që nga shekulli i XVII Tetova përmendet me emrin “Kallkandelen”. Zhvillimi ekonomik i popullatës qytetare dhe fshtare në shekullin e XIX pozitivisht është reflektuar në jetën shpirtërore dhe shoqërore të rajonit të Tetovës.

Në këtë periudhë e ashtuqajtur periudha e rilindjes në skenë paraqitet shkrimtari, poeti, përkthyesi, bibliotekisti i njohur maqedonas, tetovari Kiril Peçinoviq. Ka lindur rreth vitit 1771 në fshatin Tearcë. Ai si igumen në Manastirin e Leshkës Shën Atanasij e ripërtinë dhe më pas e formon bibliotekën e pasur të manastirit. Ai pas vetes ka lënë disa vepra të shkruara edhe atë: “Pasqyra”, “Ngushllim për mëkatarët”, “Jeta e Knez Llazarit”, të gjitha të shkruara në gjuhën popullore maqedonase. Ai, do ta shkruaj edhe epitafin, mbishkrimin mbi varrin e tij, të cilin e ka gdhendur me dorën e tij.

Në fillim të shekullit të XX në kohën kur VMRO-së (Organizata e brendshme revolucionare maqedonase) zhvilloi veprimtari të gjërë, aksione përgatitore për kryengritje të armatosur kundër sundimit osman, Tetova dhe tërë rajoni i Pollogut merr pjesë aktive në luftën çlirimtare ashtu si edhe qytetet tjera në Maqedoni. Tetova i furnizonte kryengritësit- komitet me pushkë maliherove, berdanike dhe martina tetovare. Në periudhën pas Kryengritjes së Ilinidenit fillon zhvillimi i vetëdijes kombëtare të maqedonasve.

HISTORY

Through the archeological traces, the life in Tetovo, can be followed backwards to about 7000 years. From the prehistoric time, a lot of settlements are known. The biggest number are remains from the antic era especially the end-the early Byzantine period.

In the period of the late 6th century in the invasion of the Avaro-slavic tribes a lot of buildings and churches will be destroyed as last bastion of the Roman power in Polog.

Namely, Polog starts to appear in the 11th century when this area was under the authority of the Byzantine power after the break down of the Samoil's state. Tetovo, with the name Htetovo, appears in the 13th and 14th century when Macedonian is under the ruling of the Serbian kingdom. In that period Htetovo is a big village settlement. In the 15th century it is already mentioned as a city.

From the period of the Turkish ruling, which begins from 1392 and lasts till the beginning of the 20th century, there are a lot of artifacts from a material and spiritual culture like fortresses, mosques, Turkish baths, tekkes etc. In the recordings of the Turkish historic Katip Chelebi, which date from the 17th century, Tetovo is found under the name "Kalkandelen". The achieved economical rise of the Macedonian city and village population in the beginning of the 19th century had a positive impact on the spiritual superstructure in the social life in the Tetovo area.

From this period i.e. the period of renaissance, is the famous Macedonian writer, poet, translator, librarian, the totoec Kiril Pejchinovik, born around 1771 in the v. Tearce. As the abbot of the Leshok's monastery St. Atanasija, he revives it and then formed a monastery library. He left us a number of written works: "Mirror", "Üteshenie greshnim" (A comfort to the sinners) and "The life of the duke Lazar" all written in an understandable Macedonian language used by the people. He will also write the epitaph on a stone tombstone made by his hands.

At the beginning of the 20th century in the period when VMRO (The Inner Macedonian revolutionary Organization) developed a wide activity as a preparation action for the rebellion against the Ottoman empire, Tetovo and the whole area of Polog took part in the liberation battle as well as the other cities in Macedonia. Tetovo provided the rebels komiti with guns, Berdan rifles, and Tetovo's martinka. In the period after the Ilinden appraisal is the period of the beginning of the development of the national conscious with the Macedonians.

Периодот на Балканските војни 1912-1913 год. и срамниот Букурешки договор (10 август 1913 год.) е најтрагична страница во историјата на македонскиот народ. Македонија повторно потпадна под тука власт овојпат разделена помеѓу трите соседни држави: Србија, Грција и Бугарија. Во овој период Тетово и тетовско потпака под Српска власт.

За време на Првата Светска војна Тетово и Тетовско беа окупирани од Бугарија. Потоа се најдоа со другите градови на “Вардарска Македонија” во границите на кралството СХС, подоцна Кралство Југославија.

По окупацијата на Кралството Југославија од страна на Хитлеровскиот фашистички режим, цела западна Македонија заедно со Полог беше окупирана од фашистичка Италија, а административно предадена на управување на Албанија.

Македонскиот народ преку четиригодишно вооружена и Народно Ослободителна војна (1941-1945 год.), извојува национална слобода. Во таа борба зеде учество и народот од Тетово и тетовскиот крај.

Борбите водени кај Беличица и на други места влегоја во историјата на Ослободителните борби на македонскиот народ. Тетово и тетовско ги даде народните херои Гоце Стојчески, Тодор Ципоски Мерџан.

Тетово се гордее со фактот што првиот ЦК на КПМ на чело со Лазар Колишевски беше формиран токму тука на 19. 03. 1943 во куќата на браќата Јовановци.

Во Тетово и тетовско има извонредно богат фонд на споменици со кој се презентира Историското минато на овој крај. Според музејската евиденција во градот Тетово и околината постојат 4 спомен плочи од периодот на преродбата, 17 спомен плочи од периодот на НОБ, 4 споменици од НОБ, 2 спомен бисти на паднати борци од НОБ, 2 спомен куќи меморијални музеи.

Периодот на лuftrave балканике 1912-1913 dhe Marrveshja e turpshme e Bukureshtit (10 gusht 1913) paraqet faqen më tragjike të historisë së popullit maqedonas. Maqedonia përsëri ra nën sundimin e huaj dhe kësaj rradhe e ndarë ndërmjet tre shteteve fqinje: Serbisë, Greqisë dhe Bullgarisë. Në këtë periudhë Tetova dhe rrethina bien nën sundimin serb.

Gjatë kohës së Luftës së Parë Botërore Tetova dhe rrethina ishin të okupuara nga Bullgarija. Më vonë u gjendën së bashku me qytete të tjera të Maqedonisë në kuadër të provincës “Maqedonia e Vardarit” në kufijtë e mbretërisë SKS dhe më vonë të Mbretërisë së Jugosllavisë.

Pas okupimit të Mbretërisë së Jugosllavisë nga ana e regjimit fashist të Hitlerit e tërë Maqedonia Perendimore, përfshirë këtu edhe Pollogun u okupuan nga Italia fashiste, kurse administrativisht iu la në drejtim Shqipërisë.

Populli maqedonas nëpërmjet luftës së armatosur katërvjeçare dhe Luftës Nacional-çlirimtare (1941-1945) fiton lirinë kombëtare. në këtë luftë morri pjesë edhe populli i Tetovës dhe rrethinës.

Luftërat e bëra në Bëlicë dhe në disa vende të tjera kanë hyrë në historinë e luftrave çlirimtare të popullit maqedonas. Tetova i ka dhënë heronjtë e popullit Gjoce Stoјчески dhe Todor Cipoovski-Merxhan.

Tetova krnohet me faktin se celula e parë e Komitetit Qendror të Partisë Komuniste të Maqedonisë është formuar në këtë qytet më 13.03.1943 në shtëpinë e vllëzërve Jovanovci.

Tetova posedon një fond të pasur të monumenteve historike, nëpërmjet të cilëve prezentohet e kaluara historike e këtij rrethi. Sipas evidencës muzeale në qytetin e Tetovës dhe rrethinë ekzistojnë 4 pllaka përkujtimore nga koha e rilindjes, 17 pllaka përkujtimore nga koha e LNÇ-së, dy bista të luftëtarëve të rënë në LNÇ, dy shtëpi-muze-muze memoriale.

The period of the Balkan wars 1912-1913 and the shameful Bucharest contract (August the 10th 1913) is the most tragic page of the history of the Macedonian people. Macedonia is once again under a foreign authority and this time divided between the three neighboring countries: Serbia, Bulgaria and Greece. In this period Tetovo and its area is under the Serbian authority.

During the I World War Tetovo and its area were occupied by Bulgaria. Then belonging to the Vardarian Macedonia with the other cities fell under the borders of the SHS kingdom later the Kingdom Yugoslavia.

After the occupation of the Kingdom of Yugoslavia by Hitler's fascistic regime, the whole West Macedonia and Polog, is occupied by fascistic Italy, and administrative transferred to Albania.

The Macedonian people through the 4 year liberation battle (1941-1945) won a victory and national freedom. The people from Tetovo and its area took part in this battle.

The battles by Belichica and other places entered the history of the Liberation battles of the Macedonian people. Tetovo gave a lot of heroes like Gjoce Stojchevski and Todor Cipovski Merdzan.

Tetovo is proud with the fact that the first Central committee meeting of the KPM with Lazar Kolishevski presiding was formed here on 19.03.1943 in the house of

monuments which presents the historic past of this region. According to the Museum's data of the city of Tetovo and the area there are 4 memorial tablets from the period of the renaissance, 17 memorial tablets from the period of the Liberation battles, 4 monuments from NOB, 2 memorial statues of fallen soldiers from the NOB and 2 memorial houses- memorial museums.

Содржина
Përmbledhje
Table of contents

Тема / Темë / Subject	Страна / Libri o fletorje / Page
ГРАДОТ ТЕТОВО QYTETI I TETOVËS THE CITY OF TETOVO.....	3
ЦРКВИ И МАНАСТИРИ KISHAT DHE MANASTIRET CHURCHES AND MONASTERIES.....	5
ЕТНОЛОГИЈА ETNOLOGJIA ETHNOLOGY.....	9
АРХЕОЛОГИЈА ARKEOLOGJIA ARCHEOLOGY.....	13
ОСМАНЛИСКИ СПОМЕНИЦИ MONUMENTET OSMANE MONUMENTS FROM THE OTTOMAN PERIOD.....	16
ИСТОРИЈА HISTORIA HISTORY.....	20

Национална установа
Музеј на тетовски крај - Тетово
Ул. "Радован Цониќ" бр.92
Тел-факс: ++ 389 44 338 902
e-mail: tetovo_muzej@yahoo.com